मधुयोजनं । गन्धोदकं १५ । तेन पञ्चधा स्नानं । तीर्थजलं १६ गङ्गोदकं १७ वल्मीकतोयं १८ सर्व्वौषधिजलं १९ सहस्रधाराजलं २० घटोदकं २१ केषाञ्चिन्मते अष्टोत्तरशतघटोदकं । इति उत्कलखण्डं ॥ * ॥ अथ वृहन्नन्दिकेश्वरपुराणोक्तानि ८दुर्गापूजाभिषेकद्रव्याणि लिख्यन्ते । पिष्टामलकीयुक्तहरिद्रा १ । तया दर्पणप्रतिविम्बे देवीमुद्वर्त्य यथाक्रमं वक्ष्यमाणप्रत्येकद्रव्येण मन्त्रं पठित्वा स्नापयेत् । शुद्धजलं २ शङ्खजलं ३ गङ्गाजलं ४ गन्धोदकं ५ पञ्चगव्यं प्रत्येकं यथा— गोमूत्रं ६ गोमयं ७ दुग्धं ८ दधि ९ घृतं १० कुशोदकं ११ पञ्चामृतं १२ शिशिरोदकं १३ मधु १४ पुष्पोदकं १५ इक्षुरससागरोदकं १६ सर्व्वौषधिमहौषधिजलं १७ पञ्चकषायोदकं १८ अष्टमृत्तिकाः १९ फलोदकं २० उष्णोदकं २१ सहस्रधाराजलं २२ अष्टकलसोदकं यथा । व्योमगङ्गाम्बुपूर्णाद्यकलसः २३ मेघतोयपूर्णद्वितीयकलसः २४ सारस्वततोयपूर्णतृतीयकलसः २५ सागरोदकपूर्णचतुर्थकलसः २६ पद्मरेणुमिश्रितजलपूर्णपञ्चमकलसः २७ निर्झरोदकपूर्णषष्ठकलसः २८ सर्व्वतीर्थाम्बुपूर्णसप्तमकलसः २९ शुद्धजलपूर्णाष्टमकलसः ३० ॥ * ॥ नानापद्धतिषु द्रव्याणां व्युत्क्रमपुनरुक्त्याधिक्यानि सन्ति यत्र यान्युक्तातिरिक्तद्रव्याणि तानि लिख्यन्ते । यथा । नदी १ नारिकेल २ रत्न ३ वृष्टि ४ कर्पूर ५ चन्दन ६ अगुरु ७ स्वर्ण ८ रजत ९ गोरोचना १० कुङ्कुम ११ श्रीफल १२ धान्य १३ दूर्व्वा १४ शर्करा १५ सरोवर १६ अस्त्र १७ गङ्गासागर १८ पञ्चशस्य १९ तिल २० ह्रद २१ पुष्करिणी २२ कूप २३ फलमूल २४ अर्घ्य २५ घटचतुष्टय २६—जलानि । शीतलजलञ्च २७ ॥ तिलतैलं १ गन्धतैलं २ ॥ नदीकूल १ वराहदन्त २ वेश्याद्वार ३ राजद्वार ४ वृषशृङ्ग ५ वल्मीक ६ चतुष्पथ ७ पारावार ८ देवद्वार ९ गङ्गा १०—मृत्तिकाः ॥ गजदन्त ११ नद १२ उभयकूल १३ नागर १४ गोष्ठ १५ त्रिपथ १६—मृत्तिका इति केचित् ॥ पञ्चामृतं प्रत्येकं सर्व्वौषधिमहौषधी पृथक् ॥ पञ्चकषायाः प्रत्येकं ॥ पञ्चामृतातिरिक्तमधुघृतदुग्धानि ॥ उद्वर्त्तनद्रव्ये केवलहरिद्रा इति केचित् ॥ तैलहरिद्रा इति केचित् ॥ गन्धपिष्टपञ्चशस्यचूर्णमिति केचित् ॥ कालीपुराणदेवीपुराणोक्तपद्धतिष्वपि तथा । तासां मध्ये पूर्व्वोक्तातिरिक्तद्रव्याणि लिख्यन्ते । यथा । प्रवाल १ मरकत २ पद्मराग ३ मुक्ता ४ माणिक्य ५ वैदूर्य्य ६ पद्म ७ कह्लार ८ कुमुद ९ खण्ड १० अलक्त ११ वापी १२ रक्तचन्दन १३ नानातीर्थं १४ हरिद्रा १५ पिष्ट १६ शालितण्डुल १७ सिद्धार्थ १८—जलानि ॥ पञ्चतीर्थमृत् १ ॥ विष्णुतैलं १ ॥ उद्वर्त्तनद्रव्यं तैलहरिद्रायुक्तामलकी १ ॥ * ॥ अथ वृहन्नन्दिकेश्वरदेवीकालीपुराणपद्धत्युक्ताष्टकलसस्नानकालीनरागिणी रागवाद्यानि ॥

पुं । रागरागिण्यौ । वाद्यं ।

हं । मालसी १ मङ्गलोत्सवः	१
दें । वाराड़ी १ इन्द्रविजयः	१
कां । मालवः १ विजयः	१
हं । देवकीरी २ भुवनविजयः	२
दें । मालवगौड़ः २ मङ्गलविजयः	२
कां । ललिता २ दुन्दुभिः	२
हं । वाराड़ी ३ विजयः	३
दें । मालवः ३ देवोत्सवः	३
कां । विभाषा ३ दुन्दुभिः	३
हं । देशालः ४ राजाभिषेकः	४
दें । देशालः ४ घनतालः	४
कां । भैरवी ४ वंशी	४
हं । धानुषी ५ मधुरी	५
दें । मालवी ५ मधुकरः	५
कां । कोड़ा ५ इन्द्राभिषेकः	५
हं । भैरवी ६ करतालः	६
दें । भैरवी ६ ढक्का	६
कां । वाराड़ी ६ शङ्खः	६
हं । गुञ्जरी ७ वंशी	७
दें । वसन्तः ७ शङ्खः	७
कां । वसन्तः ७ पञ्चशब्दः	७
हं । वसन्तः ८ पञ्चशब्दः	८
दें । कोड़ा ८ मृदङ्गः	८
कां । धानुषी ८ विजयः	८

अथ देवप्रतिष्ठाभिषेकद्रव्याणि । नदी १ नद २ सागर ३ निर्झर ४-मेघजलानि ५ पञ्चामृतं ६ कुशोदकसहितपञ्चगव्यं ७ अश्वखुर ८ गजदन्त ९ पर्व्वत १० कुश ११ वल्मीकमृत्तिकाः १२ तिलतैलं १३ घृतं १४ पञ्चकषायोदकं १५ आम्र १६ चम्पक १७ शमी १८ पद्म १९—करवीरपुष्पाणि २० तुलसी २१ कुन्द २२—श्रीफलपत्राणि २३ तिलकल्कशालितण्डुलविल्वपत्रामलकचूर्णान्यतममार्जनद्रव्यं २४ उष्णोदकं २५ तीर्थोदकं २६ अष्टोत्तरशतकुम्भाः तदर्द्धं वा विंशतिर्व्वा एको वा २७ । वैदिकाष्टोत्तरशतपलेन लौकिकषष्ठ्यधिकशतत्रयतोलकमितेन जलेन पृथक् पृथक् घटेन द्रव्यमालोध्य कार्य्यं ॥ अशक्तौ तु । वल्मीकमृत्तिका । गोमयं । शुष्कगोमयं । भस्मयुक्तपरिमितजलं । गन्धयुक्तजलञ्च । इति देवप्रतिष्ठातत्त्वं ॥ * ॥ अथ राजाभिषेकद्रव्याणि । मृगचर्म्मास्तीर्णालङ्कृतस्वर्णभद्रासनं १ गङ्गायमुनासङ्गमजलं २ यावत्पुण्यनदीजलं ३ पूर्व्वमुखनदीजलं ४ पश्चान्मुखनदीजलं ५ तिर्य्यङ्नदीजलं ६ सर्व्वसमुद्रजलं ७ क्षीरिवृक्षप्रवालयुक्तपद्मोत्पलविमिश्रितालङ्कृतकाञ्चनपूर्णकुम्भाः ८ रुचकः ९ रोचना १० घृतं ११ मधु १२ दुग्धं १३ दधि १४ पुण्यतीर्थमृत्तिका १५ पुण्यतीर्थजलं १६ मङ्गलद्रव्यं १७ मणिदण्डश्वेतचामरव्यजनं १८ माल्यभूषितश्वेतच्छत्रं १९ श्वेतवृषः २० श्वेताश्वः २१ महागजवरः २२ वराभरणभूषिताष्टकन्याः २३ सर्व्ववादित्राणि २४ अलङ्कृतवन्दी २५ । इति वाल्मीकिरामायणे अयोध्याकाण्डं ॥ * ॥ अथ राजाभिषेकविधिः । पुरोहितो राज्ञः प्रजापालनाधिकारसिद्ध्यर्थं परदिनेऽभिषेके कर्त्तव्ये पूर्व्वदिने गणेशमातृकापूजनपुण्याहवाचननान्दीप्रभृति पूर्व्वाङ्गं कुर्य्यात् । राजा राज्ञी च नियमं कृत्वा उपवासं कुर्य्यात् । परदिने अमात्यसामन्तसहितः पुरोहितः कृतमङ्गलस्नानौ राज्ञीराजानौ मणिकाञ्चनपृथिवीपुष्पाणि स्पर्शयित्वा नानारत्नचन्द्रातपोपशोभितमण्डपमध्ये व्याघ्रचर्म्माच्छादितासने उपवेशयेत् । ततः पूर्व्वोत्तरनीचां वेदीं कृत्वा तत्र स्वगृह्योक्तविधिनाग्निं संस्थाप्य घृताक्ताः पलाशाश्वत्थशमीसमिधो वैदिकैर्म्मन्त्रैर्जुहुयात् । तत औडुम्बरस्रुवेण वैदिकमन्त्रैर्घृताहुतीर्जुहुयात् । ततः सर्व्वतोभद्रमण्डपे स्थापितस्वर्णरजतताम्रमृण्मयकलसस्थसर्व्वौषधिपल्लवैलालवङ्गादि-सुगन्धिद्रव्यसंवासितपुण्यनदीतोयं सुवर्णविभूषितशृङ्गेन ऋत्विग्भिः सह गृहीत्वा तूर्य्यघोषैर्मङ्गलपाठैः राजसूयवाजपेयमहाभिषेकोक्तसूक्तमन्त्रैः सस्त्रीकं राजानं प्राङ्मुखं मूर्द्ध्नि कन्याभिः सहाभिषिञ्चेत् । ततोऽमात्यादयः सर्व्वे अभिषिञ्चेयुः । ततः पुरोहितमन्त्रिसामन्तप्रकृतिपुरुषा अलङ्कृताभिः कन्याभिः सह सुवासोगन्धमाल्याद्यलङ्कृतराज्ञीराज्ञोर्ललाटे कुङ्कुमागुरुकस्तूर्य्यादिद्रव्यैस्तिलकं दद्युः । ततो राज्ञो मूर्द्ध्नि किरीटं दत्त्वा छत्रचामरादिराजचिह्नद्रव्याणि समुपकल्पेयुः । ततो दुन्दुभिस्वस्तिपुण्याहचतुर्व्वेदघोषैः स्वकुलक्रमागतनाम्ना अमुक त्वं राजा भव इत्युक्त्वा राजोपरि श्वेतकुसुमलाजाक्षतादि विकिरेयुः । ततो वन्दिनो मागधाश्च स्तुतिं कुर्य्युः । ततो ब्राह्मणा आशिषं कुर्य्युः । ततः अमात्यादयः राज्ञे उपायनानि दत्त्वा नमस्कुर्य्युः । इति महाभारतादयः ॥ * ॥

अभिषेणनं, क्ली, (सेनया अभियानम् । सेनाशब्दात् णिच्, ल्युट् । उपसर्गात् सुनोतीति षत्वम् ।) शत्रुं प्रति सेनासहितगमनं । सेनया सह करणभूतया वा विजिगीषोः शत्रोरभिमुख्येन गमनं । इत्यमरभरतौ ॥ ("यत् सेनयाभिगमनमरौ तदभिषेणनम्" । इत्यमरः ।)

अभिष्टुतं, त्रि, (अभि + स्तु + कर्म्मणि क्तः ।) वर्णितं । स्तुतं । इत्यमरः ॥ ("अभिष्टुतो विश्वसृजा प्रसूनैः" । इति भागवतपुराणे ।)

अभिष्यन्दः, पुं, (अभि + स्यन्द + घञ् । "अनुविपर्य्यभिनिभ्यः स्यन्दतेरप्राणिषु" इति षत्वं ।) अतिवृद्धिः । आस्रावः ।

"अलकामतिवाह्यैव वसतिं वसुसम्पदाम् ।
स्वर्गाभिष्यन्दवमनं कृत्वेवोपनिवेशितम्" ॥

इति कुमारसम्भवे ।) चक्षूरोगविशेषः । इति मेदिनी ॥ तस्य निदानं सम्प्राप्तिश्च । यथा,—

"उष्णाभितप्तस्य जलप्रवेशाद्-
दूरेक्षणात् स्वप्नविपर्य्ययाच्च ॥
स्वेदाद्रजोधूमनिषेवणाच्च